

ΚΩΣΤΑΣ ΣΠΑΝΟΣ

Ιστορικά στοιχεία της Ραψάνης (18ος - 19ος αιώνες)

Ο ακριβής χρόνος ίδρυσης της Ραψάνης δεν είναι εύκολο, σήμερα, να προσδιορισθεί. Για το μόνο που μπορούμε να μιλήσουμε με βεβαιότητα είναι το ότι η ίδρυση του οικισμού είναι προγενέστερη του έτους 1547, κατά το οποίο ιστορήθηκε το ναύδριο του Προδρόμου, στα νοτιοανατολικά του οικισμού. Στη νότια θύρα αυτού του ναυδρίου διαβάσαμε την παρακάτω μεγαλογράμματη επιγραφή:¹

Ἀνηγέρθη καὶ ἀνηστορίθη ὁ θεῖος καὶ πάνσεπτος ναός τοῦ τιμίου προφήτου Προδρόμου καὶ βαπτιστοῦ Ἰωάννου / διὰ συνδρομῆς καὶ ἐξόδου κόπου τε καὶ μάχου τῶν ἐντιμοτάτων ἀρχόντων Ράψιανης Μεθοδίου ἱερομονάχου, Δημητρίου ἱερέως, Ἀνδρονίκου ἱερέως καὶ Ἰωάννου ἀδελφοῦ αὐτοῦ ἐν ἔτει ΖΝΕ Ἰνδικτιῶνος Ε' / μηνί Σεπτεμβρίῳ εἰς τὰς Γ'.

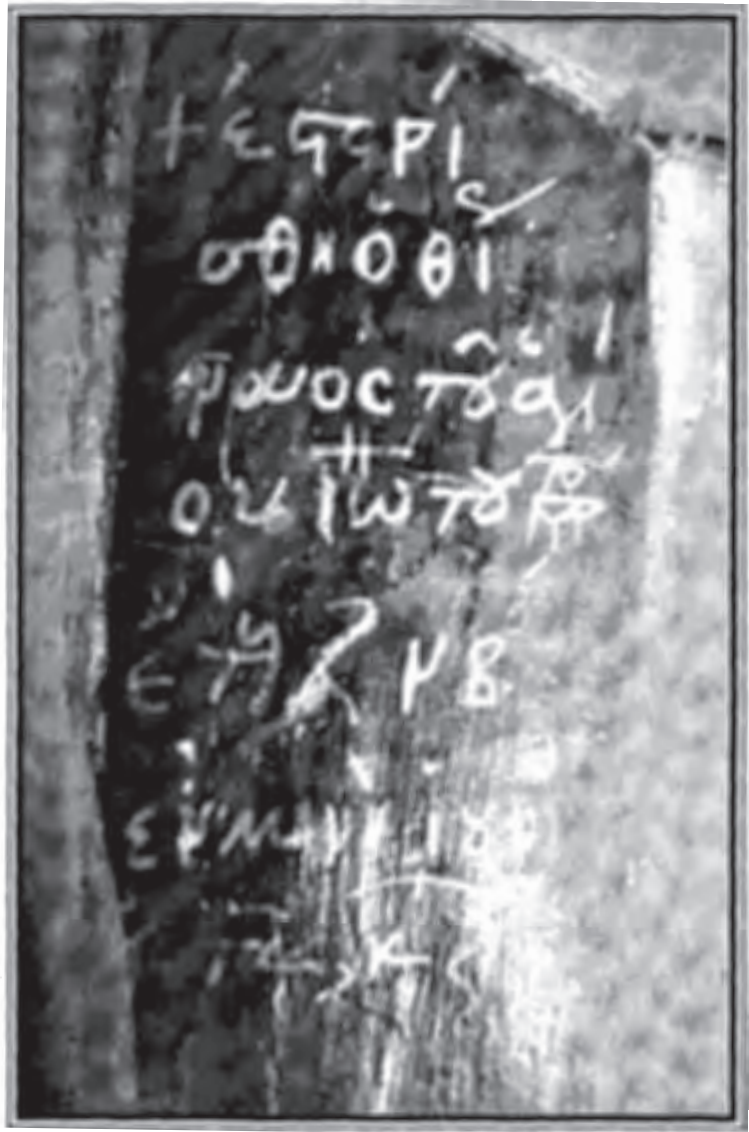
Το ναύδριο αυτό, σύμφωνα με μία άλλη επιγραφή, ανεγέρθηκε - ιστορήθηκε το έτος 1544, οπότε ο οικισμός είναι αρχαιότερος του έτους αυτού. Η επιγραφή αυτή έχει ως εξής:²

+ ἔστορί/σθη ὁ θεῖος / ναός τοῦ ἀγίου ἰω(άννου) του Προ(ο)δρ(ό)μου / ἔτει ζνβ' / ἐν μηνί ἰουνίου / εἰς τὰς κζ'.

Το γεγονός ότι στην επιγραφή της ανέγερσης - ιστόρησης του ναυδρίου (1547) μνημονεύονται δύο ιερείς του οικισμού σημαίνει ότι η Ραψάνη ήταν μία καλά οργανωμένη οικιστική μονάδα, της οποίας οι κάτοικοι

1. Βλ. Κώστας Σπανός, Το κατάστιχο του Αγίου Αθανασίου της Ραψάνης (1778 - 1889), *Θεσσαλικό Ημερολόγιο* 2 (Λάρισα 1981) 66.

2. Βλ. Κώστας Σπανός, *ό.π.*, σ. 65.

Η επιγραφή της ιστορίας του Αγίου Ιωάννη του Προδρόμου της Ραψάνης
(26.6.1544· φωτογραφία του Γρ. Παπαζήση).

αποτελούσαν δύο ενορίες. Φρονούμε ότι οι ενορίες αυτές ήταν οι ίδιες με τις μεταγενέστερες, του Αγίου Αθανασίου και της Παναγίας.

Στα μέσα του 16ου αιώνα, πριν δηλαδή την ανάπτυξη του θεσμού των κοινοτήτων, οι άρχοντες (προεστοί) της Ραψάνης ήταν κυρίως κληρικοί. Στην επιγραφή της ιστόρησης μνημονεύονται τέσσερες προεστοί από τους οποίους οι τρεις είναι κληρικοί: ένας ιερομόναχος και δυο ιερείς.

Είναι πολύ πιθανό ο ιερομόναχος να εγκαταβίωνε σε κάποιο μοναστηράκι της περιοχής. Εάν δεν πρόκειται για τον Αϊ - Γιάννη τον Πρόδρομο, τον οποίο προαναφέραμε, ίσως είχε έρθει στη Ραψάνη από κάποιο μοναστήρι της ευρύτερης περιοχής του Ολύμπου ή της Όσσας.

Καθώς δεν υπάρχουν πηγές δεν μπορούμε να δώσουμε την εικόνα της Ραψάνης μέχρι τα μέσα του 18ου αιώνα. Μπορούμε, βεβαίως, να πούμε ότι, όπως συνέβαινε σε όλα τα χωριά, η οικονομία της Ραψάνης ήταν κλειστή. Οι κάτοικοί της παρήγαγαν ό,τι είχαν ανάγκη για να επιβιώσουν.

Για την περίοδο 1750 - 1881 έχουμε στη διάθεσή μας αρκετά στοιχεία για την ιστορία της Ραψάνης, χάρη στο κατάστιχο του Αγίου Αθανασίου, το οποίο ανακαλύψαμε το 1979 και δημοσιεύσαμε το 1981-1982,³ και το οποίο, δυστυχώς, έχει χαθεί πριν από μερικά χρόνια, όπως ακούσαμε.

Από τη μελέτη των σελίδων του καταστίχου, το οποίο αφορά μόνο την μια ενορία (του Αγίου Αθανασίου) πληροφορούμαστε ότι ο ναός διέθετε 100 δωμάτια - κελιά, νερόμυλους, χάνια, φούρνους και μωρεοπερίβολα. Τα δωμάτια τα νοίκιαζε σε διάφορους επαγγελματίες εισπράττοντας αρκετά ποσά, με τα οποία αντιμετώπιζε τα έξοδα της κοινότητας: πλήρωνε τους μισθούς των δασκάλων, των ιερέων, των ψαλτών. Ένα από τα παράξενα έσοδα του κατάστίχου προέρχεται από την πώληση του αγοροβότανου!

Λόγω της οικονομικής ακμής του οικισμού υπήρχε εδώ έντονη εμπορική κίνηση. Οι εμπορικές συναλλαγές γίνονταν στο Παζάρι, στην πλα-

3. Βλ. στο *Θεσσαλικό Ημερολόγιο* 2 (1981) 65 - 108 και 3 (1982) 131-162 και αυτοτελή έκδοση, Λάρισα 1982, σ. 80.

τεία δηλαδή του οικισμού, και στην Ιτιά Παζάρι, στη δεύτερη πλατεία του οικισμού. Στις γραφές του 1781 γίνεται μνεία του καζανιού της απόσταξης των στέμφυλων. Επομένως η αμπελοκαλλιέργεια στη Ραψάνη είναι πολύ παλιά. Την επόμενη χρονιά (1782) αναφέρεται η αγορά κρασιού από την Αθανάτη - Μελίβοια της Αγιάς! Πιθανόν αυτή τη χρονιά να μην υπήρξε καλή σοδιά. Δεν αποκλείεται, όμως, να μην είχε πάρει έκταση η αμπελοκαλλιέργεια.

Η κοινοτική αρχή της Ραψάνης λειτουργούσε με βάση κάποιους κανόνες. Η εκλογή των προεστών γινόταν κάθε χρόνο τον Μάρτη που ήταν η αρχή του οθωμανικού οικονομικού έτους. Από ό,τι διαπιστώσαμε, μελετώντας το κατάστιχο, δεν υπήρχε σταθερή ημερομηνία. Σε μερικές, μάλιστα, περιπτώσεις η εκλογή έγινε τον Ιανουάριο και τον Φεβρουάριο.

Με το περιεχόμενο των σωζόμενων το 1979 φύλλων του καταστίχου, συντάξαμε τον κατάλογο των επιτρόπων του Αγίου Αθανασίου, οι οποίοι ήταν, ταυτοχρόνως, και κοινοτικοί άρχοντες. Ο κατάλογος αυτός έχει ως εξής:

- 1778-1781: Ζαφείρης Νικολάου
- 1782-1783: Κατσαβάνος
- 1784-1787: Αναστάσης Δημ. Κεφαλάς
- 1788 : χατζη - Γιάννης Κατζούμπης
- 1789-1790: Νανάκος Ρεφεντάρης
- 1791-1792: Αναστάσης Δημ. Κεφαλάς
- 1792-1794: ;
- 1794-1796: Αναστάσης Δημ. Κεφαλάς
- 1797-1798: χατζη - Γιάννης Κατζούμπης
- 1799: Ριζάκης Τζιλιμάνης
- 1800: Νίκος Ζήση
- 1801: Ζησιός Ζαφείρη (Νικολάου;)
- 1802: Στάθης της Αργύρινας
- 1803: παπα - Χριστόδουλος
- 1804-1805: Νανάκος Ρεφεντάρης
- 1806-1807: Αργύρης Αναστασίου
- 1808-1816: Βαρσάμης (;)
- 1817-1818: Χαδούλης Αγοραστου

- 1819: Θεοχάρης Παπαγεωργίου
 1821: Ζησιός Κανάκης
 1822: Χαδούλης Αγοραστού
 1823-1826: ;
 1827: Ζαφείρης Νταλαμάγκας
 1828-1829: ;
 1830-1833: παπα - Γιώργος Οικονόμου
 1834-1853: ;
 1854: Μιχάλης Αθ. Νασίκας

Γραπτές πληροφορίες έχουμε για την Ραψάνη, εκτός από το προαναφερόμενο κατάστιχο, μετά το 1791. Στην *Γεωγραφία Νεωτερική περί της Ελλάδος*,⁴ των Φιλιππίδη - Κωνσταντά, αναφέρονται τα εξής:

«Ράψιανη· χώρα χριστιανική αντικρύ εις τα Αμπελάκια, εις τόπο πλαγινό, όμορφον όμως και υγιεινό, εις τους πρόποδας του Ολύμπου, από τα αριστερά του Πηνειού, από τον οποίον απέχει ως μιάμιση ώρα· έχει ως εφτακόσια σπίτια, όλα χριστιανικά. Έχει νερά αρκετά και καλά. Αυτή η χώρα προτήτερα ήταν πολλά λίγο αξιόλογη· τώρα, όμως, πηγαίνει αυξάνοντας και προκόπτωντας· δουλεύουν και αυτού νήματα κόκκινα, καθώς και στα Αμπελάκια, και άρχισαν και αυτοί να πραγματεύονται καθώς οι Αμπελακιώται· έχουν και αυτοί σχολείο καθώς εκείνοι, και το περιποιούνται, μάλιστα ο φιλομαθέστατος και φιλογενέστατος επίσκοπος τους, ο άγιος Πλαταμώνος Διονύσιος, ο οποίος εσύστυσε και το σχολείο και τη λοιπή κατάσταση της Ράψιανης· και του οποίου το όνομα πρέπει να διαιωνισθή διά τη φροντίδα οπού καταβάλλει εις τη βελτίωσι των επαρχιωτών του. Αυτή η χώρα ανήκει εις την Πελασιγιώτιδα, και κρέμεται από τη Λάρισα εις τα πολιτικά, από την οποία απέχει ως εξ ώραις».

Σαράντα χρόνια αργότερα, ο αμπελακιώτης Ιωάννης Λεονάρδος, έ-

4. Βλ. Δανιήλ Φιλιππίδης - Γρηγόριος Κωνσταντάς, *Γεωγραφία Νεωτερική περί της Ελλάδος*. Επιμέλεια Αικ. Κουμαριανού, εκδόσεις «Ερμής», Αθήνα 1970, 124.

γραψε, στην *Νεωτάτη της Θεσσαλίας Χωρογραφία*, τα παρακάτω για την Ραψάνη, την οποία αποκαλεί «πρωτεύουσα» του Ολύμπου:⁵

«(...) Ένας φιλοτεχνικός τόπος επί τα υψηλά μέρη του Ολύμπου είναι η ελληνική πόλις Ραψάνη, κειμένη επί ξηρού κλώνου του Ολύμπου, διασχιζομένου από τον τοίχον της Κοιλιάδος των Τεμπών.(...) Αυτή συνίσταται υπό οσπητίων περίπου των 800 και αριθμεί εκκλησίας με εξωκλήσια έως 10, μεταξύ των οποίων εγκρίνεται η προ 4 χρόνων ανακαινισμένη εκκλησία εις τιμήν του αγίου Αθανασίου, ήτις χαίρει την έλευσιν του καλού ποιμένου αγίου Πλαταμώνος και Λυκοστομίου, όστις υπόκειται εις τον μητροπολίτην Θεσσαλονίκης· περί αυτήν είναι και το αξιολογώτερον τμήμα της πόλεως, όπου διαπρέπουν και τινες εύκτισται οικοδομαί, μέρος των οποίων, κατά το 1833, εκάη από του καπητάν Δήμου, καθ' ην περίστασιν και εμφύλιος πόλεμος ηγέρθη, πεσόντος του αδελφού του καπητάν Δήμου Κουτούλα, και συν αυτώ και τινων εγχωρίων· ο δε πόλεμος ήτον της ολεθρίου διχονοίας των αποτελεσμα, φιλονεικούντων διά την φιλοπρωτείαν της πόλεως, χωρίς να γνωρίζουν την χρήσιν του αξιώματος· απέβη, λοιπόν, θυσία της διχονοίας η πόλις ερημωθείσα· τω όντι οι άνθρωποι μανθάνουν και συνηθίζουν όλα τα άλλα ευκολώτερον, παρά την ησυχίαν και ομόνοιαν και την εκ τούτου προερχομένην ευδαιμονίαν των!

Η πόλις Ραψάνη ήτον πρότερον εις άκρον καλλιεργημένη και ανθούσα εις τας τέχνας και εμπόριον, το οποίον μάλιστα είχε με την πεφωτισμένην Ευρώπην, εκ του διότι έπεμπεν εις αυτήν τα βεβαμμένα νήματά της και διά τούτο είχε τότε πολλούς ευκαταστάτους άνδρας, εκ των οποίων ήδη ολίγιστοι έμειναν. Αυτή και προ τινων χρόνων ήτον η πλέον λαμπροτάτη και η ως επί το πλείστον εμπορεύουσα και υφαντουργούσα πόλις του Ολύμπου όρους· και μάλιστα επί του αιδίδιμου πρωεστού της γερο - Βαρσάμη εσυνίστατο από αξιόλογον πληθύν υφαντουργικών εργοστασίων αλατζιάδων και άλλων ποικίλων υφασμάτων, τώρα όμως

5. Βλ. Ιωάννης Λεονάρδος, *Νεωτάτη της Θεσσαλίας Χωρογραφία*. Εισαγωγή, σχόλια, επιμέλεια Κώστας Σπανός, εκδόσεις «Θετταλός», Λάρισα 1992, 76-77.

μετρούνται επί των δακτύλων.

Η εντοπία Ελληνική Σχολή είναι κατάσταση του αιιδίμου μουσηγέτου και προστάτου της Διονυσίου, του προ 80 ετών εδώ επισκοπεύσαντος, ον εκοιλοπόνησεν αυτή η μητρίς. Η θέσις, το κλίμα και τα νερά της πόλεως δεν είναι από τα κάλλιστα του Ολύμπου όρους. Ταύτην περικυκλώνουσι καλλιεργημένοι αγροί και επιμελημένοι άμπελοι με εξαίρετα σταφύλια. Ως προς τας δημοσίους, ηδονικάς περιδιαβάσεις έχει τα εξωκλήσια της, εκ των οποίων το εν λόφω κείμενον εις μνήμην του αγίου Θεοδώρου, φέρει μεγαλυτέραν τέρψιν (...)!»!

Στη δική του *Χωρογραφία της Ανατολικής Θεσσαλίας* του 1838, ο Γρηγ. Κωνσταντάς έγραψε τα εξής για την Ραψάνη:⁶

«Η Ράψανη (είναι) χώρα χριστιανική, αντικρύ των Αμπελακίων, υπεράνω των Τερπών επί τ' αριστερά του Πηνειού μίαν και ημίσειαν ώραν απέχουσα αυτού προς το βορειοδυτικόν εις τους πρόποδας του Ολύμπου, η οποία προ ολίγον τινών ετών είχε περίπου επτακοσίας οικίας, σχολείον ελληνικόν, βιβλιοθήκην, εταιρείαν εμπορικήν, η οποία εμπορεύετο εις την Γερμανίαν με κόκκινα νήματα και άλλα προϊόντα της Τουρκίας, ως οι Αμπελακιώται· νυν δε έρημος σχεδόν και αφανής. Εις τα πολιτικά υπόκειται εις την Λάρισσαν, της οποίας απέχει επτά (ώρας) ως προς το ανατολικοβόρειον. Εις δε τα πνευματικά εις την επισκοπήν τού Πλαταμώνος. Γην εργάσιμον αυτή η χώρα δεν έχει σχεδόν τελείως!»!

Τα ίδια περίπου αναφέρονται και στην *Περιήγησι ή Τοπογραφία*, του 1860, του Νικ. Μάγνητα:⁷

«(...) Η πόλις αύτη πρότερον είχεν επτακοσίας οικίας, εταιρίαν εμπορικήν, βαφεία κοκκίνων νημάτων, σχολείον ελληνικόν, βιβλιοθήκην με-

6. Βλ. Γιώργος Θωμάς, *Η ανέκδοτη Χωρογραφία της Ανατ. Θεσσαλίας από τον Γρηγόριο Κωνσταντά*, Βόλος 1991, 22-23.

7. Βλ. Νικ. Μάγνης, *Περιήγησις ή τοπογραφία της Θεσσαλίας και Θετταλικής Μαγνησίας (...)*, εν Αθήναις 1860, 15.

τρίαν. Οι κάτοικοι εμπορεύοντο με νήματα και άλλα προϊόντα της Τουρκίας εις την Γερμανίαν, ως οι Αμπελακιώται, τώρα όμως είναι έρημος και αφανής καθώς και τα Αμπελάκια, έχουσα μόλις 3.500 ψυχάς Χριστιανών και 8 έως 10 εκκλησίας. Απέχει της Λαρίσσης 7 περίπου ώρας προς το ανατολικοβόρειον, εις θέσιν ανώμαλον μεν, αλλ' υγιεινήν και τερπνήν, κατάρρυτον από ύδατα, και κατάφυτον από δένδρα κάρπιμα και συκαμηνέας. Προϊόντα μετάξιον ολίγον και άλλα παραμικρά πράγματα, επειδή δεν έχει γην καλλιεργήσιμον»!

Την εικόνα της Ραψάνης του 1878, λίγο πριν την έναρξη της επανάστασης αυτού του έτους, μας έδωσε ο Αδάμ Ανακατωμένος:

«Εις απόστασιν 7 ωρών από Λαρίσσης και 9 εξ Ελασσώνος, βορειοδυτικώς, κείται η Ραψάνη εις θέσιν ανώμαλον, υγιεινήν και τερπνήν, κατάρρυτον από ύδατα, και κατάφυτον από δένδρα κάρπιμα και συκαμηνέας, ας καλλιεργούσι πλειότερον ένεκα του ορεινού μέρους· ο δημητριακός καρπός δεν επαρκεί εις τας ανάγκας της χώρας. Εις την αυτήν κατηγορίαν υπάγονται και τα πέριξ αυτής ευρισκόμενα δέκα ελληνοχώρια, άτινα έχουσιν ως κέντρον την πρώην λαμπράν Ραψάνην, ήτις υπεράνω των Τεμπών, αριστερά του Πηνειού και απέναντι των Αμπελακίων ίσταται ως δεσπόζουσα εν τω μεγαλείω τούτω της φύσεως (...).⁸

Και η Ραψάνη υπέστη φρικτάς περιπετείας υπό των σιφών των Αλβανών, επί της εποχής του Αλή πασά και μετέπειτα, οπότε οι χριστιανοί και εξαντληθέντες εκακοποιούντο πάντοτε υπό των γειτόνων Κονιάρων, οίτινες εσκήνωσαν εις τους πρόποδας του Κισσάβου και του Ολύμπου.

Η χώρα αριθμεί νυν ναούς οκτώ· ο εις εξ αυτών ων ετοιμόρροπος διασώζει επί του τοίχου την καλλιτεχνικωτάτην εικόνα του Ηρώδου, έργον της εποχής των Βυζαντινών. Ενί λόγω, όπου και αν στραφή τις συγκινείται υπό των ερειπίων, της πενίας και θαυμάζει συγχρόνως την γενναιοψυχίαν των κατοίκων, οίτινες κεκυφότες βαδίζουσιν οτέ μεν

8. Βλ. Αδάμ Κ. Ανακατωμένος, *Τα νέα όρια της Ελλάδος ήτοι τοπογραφικάί και εθνολογικάί σημειώσεις περί της Θεσσαλίας*, εν Αθήναις 1887, 23.

προς την Λάρισα, οτέ δε προς τον απαίδευτον μουδέρην, όστις δεν παύει να τους πιέζη εκμεταλλεόμενος αυτούς. Ευτυχώς σώζονται εισέτι ευγενείς τινες ψυχαί, αίτινες δεν παύουσι προστατεύουσαι τους αδυνάτους και περιπιοιούμεναι την άλλως τε καλήν βιβλιοθήκην και τα δύο σχολεία, μιμούμενοι τους φιλοπόνους προγόνους, ων τα έργα αργότερον η ιστορία των δούλων επαρχιών θα μνημονεύση.

Ουδείς δύναται να φαντασθή πόσον ήτο μεγάλη και εις ακμήν η χώρα αύτη, ότε οι Ραφανιώται εξηκολούθουν αμιλλώμενοι βιομηχανικώς μετά των Αμπελακιωτών πέμποντες εις Γερμανίαν τα κόκκινα νήματα και τους μεταξωτούς αλατζάδες. Οι Ραφανιώται ολίγον τραχύτεροι και ως εκ της θέσεώς των διήρχοντο διά των ημιόνων ευκόλως τα στενά του Ολύμπου, δι' ων ευρίσκοντο εν ακαρεί εις τα ενδότερα της Μακεδονίας, χωρίς να τεθώσιν, ως οι Αμπελακιώται, Τυρναβίται και Τσαριτσανιώται, υπό τας φρικτάς διατυπώσεις του τελωνείου των τότε χρόνων.

Είχον δε και άλλας αρετάς, την μετριότητα της πολυτελείας· ενώ αι άλλαι βιομηχανικαί πόλεις, ως ωνομάζοντο τότε, εστολίζον πολυτελώς και τα αμενηνά κάρηνα, διό και εγκαίρως ειλκυσαν την προσοχήν των πέριξ αγρίων Κονιάρων, οίτινες διά τελευταίαν φοράν επέπεσον εκμηδενίσαντες παν ό,τι είχε σεβασθή η σπάθη του λαφυραγωγού Αλβανού. Διό και μέχρι τούδε διεσώθη η πικρία μεταξύ των Ραφανιωτών και Αμπελακιωτών». ⁹

Πιο ακριβείς πληροφορίες για την Ραψάνη μας άφησε ο ταγματάρχης του μηχανικού Νικ. Σχινάς, στις *Οδοιπορικές σημειώσεις* του. Μολονότι δεν κάνει κολακευτικά σχόλια για τους Ραφανιώτες, αξίζει να δούμε τι έγραψε στα 1886. ¹⁰

«Ραψάνη· πρωτεύουσα του Δήμου Ολύμπου της επαρχίας Τουρνάβου, αποτελουμένου εξ επτά χωρίων και έχοντος εν όλω πληθυσμόν 5270.

9. Βλ. Αδάμ Κ. Ανακατωμένος, *ό.π.*, σ. 25-26.

10. Βλ. Νικ. Σχινάς, *Οδοιπορικαί σημειώσεις Μακεδονίας, Ηπείρου, νέας οροθετικής γραμμής και Θεσσαλίας*, εν Αθήναις 1886, 218-219.

Η κωμόπολις αυτή, προ της ελληνικής επανάστασεως ηρίθμει περί τας 800 πλουσίας οικογενείας και είχεν ονομαστά σχολεία, διευθυνόμενα υπό μαθητών Ευγενίου του Βουλγάρεως, αξιόλογον εμπόριον και βιομηχανίαν βαφής, μετάλλων και νημάτων και υφαντουργίαν περιφήμων αλατζάδων καταναλισκομένων εν Μακεδονία και καλλιέργειαν αμπέλων, έτι δε διέτρεφε και μεταξοσκώληκας. Μεταξύ των οικιών αυτής διεκρίνεται αληθές μέγαρον, σεράγι του Σουλιώτου λεγόμενον, ήτοι του γραμματέως του Αλή πασσά Τεπενλελή, καταστραφέν κατά την επανάστασιν του 1878 μετά της και μετ' αυτό ερχομένης επισκοπής Πλαταμώνος και πολλών άλλων οικιών. Μολονότι οι κάτοικοι ταύτης μετέσχον της μεγάλης επανάστασεως, μολταυτά, ένεκεν των ισχυρών αυτής οπλαρχηγών, η κωμόπολις δεν κατεστράφη τότε ως άλλα χωρία, αλλ' έπειτα υπέστη λεηλασία, ων ένεκεν ουκ ολίγοι των ευπόρων αυτής έφυγον εις Θεσσαλονίκην και Λάρισαν.

Ο σημερινός πληθυσμός της Ραψάνης ανερχόμενος εις 1.920 κατοίκους, οικούντας εις 500 οικίας λιθοκτίστους διωρόφους και κεραμοσκεπείς, ασχολείται κυρίως εις το εμπόριον, την αμπελουργίαν και την παραγωγήν οίνου, παραμελήσας την μεταξοσκωληκτροφίαν και την υφαντικήν, εις ην ολίγοι ασχολούνται. Έχει δύο ναούς, του Αγίου Αθανασίου και της Υπεραγίας Θεοτόκου, έχοντος εσωτερικάς διαστάσεις, άνευ του ιερού, μήκος 22,40 μ. και πλάτος 11,60 μ., σχολείον δημοτικόν και ελληνικόν, 5 πενιχρά καφεία, 4 παντοπωλεία, 4 κλιβάνους, 10 υποδηματοποιεία, 6 υδρομύλους, ων έκαστος το ημερονύκτιον αλέθει 150 οκάδας, 2 νεροτριβάς και αφθονίαν ποσίμου ύδατος, έλλειψιν δε καυσίμου ύλης. Διατρέφει δε, 150 ημιόνους και όνους, 125 βόας και 5 χιλ. πρόβατα. Οι νυν κάτοικοι αυτής διακρίνονται επί αξενία και αισχροκερδία, ως παρέχοντες άπαντα τοις εν αυτή διαμένουσιν εις τιμάς υπερτιμημένας (...).»

Αξιόλογη είναι η περιγραφή της Ραψάνης, την οποία μας άφησε ο επίσκοπος του Πλαταμώνος Αμβρόσιος Κασσάρας, στα 1895, παρόλο που υιοθέτησε την αφελή ερμηνεία του τοπωνυμίου:¹¹

11. Βλ. Αμβρόσιος Κασσάρας, *Η Επισκοπή και ο Επίσκοπος Πλαταμώνος*, εν Αθήναις 1895, 37-38.

«Ραψάνη (...)· η κωμόπολις αὕτη ἦτο η τέως ἔδρα του Επισκόπου, μετατεθείσα ἐξ Ἀμπελακίων τῷ 1845 ὑπὸ του τότε μεν Πλαταμώνος, εἶτα δε Μητροπολίτου Σισανίου Μελετίου. Νυν το οικοδόμημα του Επισκοπείου, πυρποληθέν ὡς γνωστὸν, κείται σωρὸς πετρῶν, χωρὶς ἐλπίδος κατὰ τα φαινόμενα ανοικοδομήσεως αὐτοῦ. Ἐχει κλίμα ευκραές και δύο ενοριακάς Εκκλησίας, ὡν η τῆς Παναγίας η καθεδρική και μάλλον πολυτελεστέρα, ἐγένετο και αὕτη κατὰ Μάρτιον ἐνεστώτος ἔτους παρανάλωμα του πυρός [Νυν ἴσταται, ανακαινισθείσα, μεγαλοπρεπῆς, γενομένων και των νέων ἐγκαινίων αὐτῆς τῆ 15 Αυγούστου 1892].

Μόνον γραμματικὴ κίνησις, ἀνάλογος προς την του Λιτοχώρου, δεν παρατηρεῖται ατυχῶς ἐνταῦθα, στερουμένης εἰσέτι τῆς κωμοπόλεως ταύτης και Παρθεναγωγείου και πλήρους Ἑλληνικῆς Σχολῆς, δι' ἣν ο κατὰ καιροῦς Ἐπίσκοπος δωρεῖται ἐκ τῆς εαυτοῦ ἐπιχορηγήσεως εικοσάλιρον ἐτήσιον συνδρομήν. Και νυν μεν η προς τα γράμματα ἀδιαφορία των κατοίκων τῆς καθ' ἡμᾶς πρωτευούσης ταύτης ὑπάρχει βεβαίως δεδικαιολογημένη, διότι πάσαι μεν αἱ οικίαι αὐτῶν ἐλαφυραγωγῆθησαν, ὑπέρτας ἑκατὸν δε παρεδόθησαν τῷ πυρὶ οὐ προ πολλῶν μηνῶν ὑπὸ των περιόικων Ὀθωμανῶν.

Ἄλλ' ἔχομεν ὑπ' ὄψιν ἡμῶν το παρελθόν, ταῦτα λέγοντες, και δι ἀφοῦ ἐπὶ τριακονταετία και ἄνω ἠδρευσεν ἐν αὐτῇ διαρκῶς ο Ἐπίσκοπος. Ἐχομεν δι' ἐλπίδος ὅτι ο ἐν Κων/πόλει Ἑλληνικὸς Φιλολογικὸς Σύλλογος, προς ὃν ἐγένοντο γνωστά τα γραμματικὰ τῆς κωμοπόλεως ταύτης πράγματα, θέλει ἐπελθεῖ χρηματικῶς ἐπίκουρος και τῆς κοινότητος ταύτης, και τότε σὺν Θεῷ θέλει ἐκλείψει πεποῖθαμεν η παρατηρουμένη αὕτη ἔλλειψις ἐκ τῆς κωμοπόλεως ταύτης.

Ἡ Ραψάνη φαίνεται ὅτι εἶναι ὄχι πολὺ ἀρχαῖος συνοικισμὸς. Διηγούνται ἐκ παραδόσεως οἱ κάτοικοι ὅτι προ διακοσίων ἐτῶν ἦτο τόπος ἔρημος. Δύο δε ἄλλων χωρίων, ἄνω και κάτω τῆς Ραψάνης εὐρισκομένων, και ονομαζομένων Ἰσβορος και Κεραμεῖδι, οἱ κάτοικοι συνήλθον ἐπὶ το αὐτό και συνώκισαν την νυν Ραψάνην, ἧς το ὄνομα, ὡς λέγουσιν, ἐδόθη ἐκ τῆς μόνης τότε ἐν τῷ τόπῳ ἐκείνῳ κατοικοῦσης γραίας τινός Ἀραπίσσης, ἧτις ἠκούετο συγκεκριμένως Ράψα. Και ο μεν Ἰσβορος, ἐξ ἐβδομήκοντα οικιῶν οἰκούμενος, ἐκείτο ὑπερθεν των πλατάνων του νυν καλούμενου Ἀνήλιου, εἰς την κυριότητα του οποίου ὑπήγετο τὸ προς τον Νοί-

ζερόν τσαίρι. Το δε Κεραμειδι πολυανθρωπότερον του άλλου ον, έκειτο εις τας ανατολικάς πλευράς του αντικρύ της Ραψάνης Προφήτου Ηλιού, επί των Τεμπών ακριβώς, απολήγον εκεί όπου νυν ευρίσκονται τα λεγόμενα Ραψανιώτικα Καλύβια. Εις τούτου του χωρίου την κυριότητα υπήγετο η πλείστη προ αυτού υπάρχουσα κοιλάς των Τεμπών, ο ευφωρότατος ούτος τόπος, ο νυν αφεντικός λεγόμενος και ων. Και ιδού εντεύθεν η εξήγησης των διισχυρισμών των Ραψανιωτών επί των ειρημένων τόπων, ως αυτοίς ανηκόντων».

Λίγα για την Ραψάνη του τέλους του 19ου αιώνα, συμπληρώνει ο Βολιώτης Ζωσιμάς Εσφιγμενίτης, ο οποίος, ανάμεσα στα άλλα, έγραψε:

«Η Ραψάνη (...) κατοίκους έχει 1920, δύο ενοριακούς ναούς, τον της Κοιμήσεως της Θεοτόκου, ον κατά τα 1878 Φεβρουαρίου 27 έκαυσαν οι Τούρκοι και ήδη ανακαινισθείς ενεγκαινιασθη τη 15 του παρελθόντος μηνός Αυγούστου [1892], και τον του Αγίου Αθανασίου· έχει δε και 6 παρεκκλήσια (...)».¹²

Κλείνοντας ας σταθούμε στην ετυμολογία του τοπωνυμίου, για να μην μείνουμε με την αφελή ερμηνεία της Αράπισσας που έγινε Ράψα, απ' όπου το τοπωνύμιο Ράψιανη.

Δεν είναι εύκολο να βρούμε την αρχή του τοπωνυμίου. Σημειώνουμε μόνο ότι στο Κρυονέρι της Αττικής, τα μαλακά πετρώματα τα ονομάζουν *ραψάνες*.¹³

12. Βλ. Ζωσιμάς Εσφιγμενίτης, Δήμος Ολύμπου, *Προμηθεύς* 4 (1892) 368.

13. Βλ. εφημερίδα *Έθνος*, φ. 9.6.1982.